

УДК 351.746

Валентин Юрійович МАЗУР,

кандидат військових наук, доцент, начальник (декан) факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Олег Борисович ФАРІОН,

кандидат військових наук, доцент, професор кафедри управління оперативно-розшуковою діяльністю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННИМ ЗБРОЙНИМ ФОРМУВАННЯМ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Запропоновано науковий підхід застосування можливостей оперативно-розшукової діяльності прикордонних підрозділів, як дієвий інструмент протидії незаконним збройним формуванням в зоні проведення антитерористичної операції.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, незаконне збройне формування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови розвитку військово-політичної обстановки на українсько-російському державному кордоні характеризуються зовнішньою агресією Російської Федерації на суверенну територію України, виникненням та поширенням

загроз національній безпеці держави: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність; розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб; поширення міжнародного тероризму; незаконне ввезення в Україну зброї, боеприпасів, вибухових речовин; нелегальна міграція; загроза проявів сепаратизму; створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань тощо [1].

Наслідками негативного впливу загроз національній безпеці України є: втрата Україною частини території; загибель тисяч громадян Україна, як військових так і мірних жителів; втрата частини агропромислового комплексу держави та значної кількості людського ресурсу; міграція десятків тисяч громадян України та поява проблем їх адаптації на нових місцях проживання та спів мешкання з громадою тощо.

З метою протидії негативному впливу зазначених загроз національній безпеці держави в рамках антитерористичної операції проводиться низка превентивних заходів щодо виявлення та боротьби із незаконними збройними формуваннями.

Під антитерористичною операцією слід розуміти комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [2].

В основі оперативної складової забезпечення антитерористичної операції є оперативно-розшукова діяльність органів та підрозділів правоохоронних структур України, зокрема Державної прикордонної служби.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України в зоні проведення антитерористичної операції здійснювалось обмеженим колом науковців та недостатньо повно. Тому вивчення оперативно-розшукової діяльності прикордонних підрозділів для подальшого її удосконалення є нагальною вимогою ефективної боротьби з незаконними збройними формуваннями в зоні проведення антитерористичної операції. Це і визначає актуальність наукового дослідження відповідно до задекларованої тематики.

Метою статті є дослідження оперативно-розшукової діяльності прикордонних підрозділів як інструменту протидії незаконним збройним формуванням в зоні проведення антитерористичної операції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовж останніх років, основними подіями, які свідчили про ознаки первинного виникнення терористичної діяльності на сході України були: захоплення адміністративних приміщень органів державної влади; викрадення людей та утримування їх в заручниках; незаконні дії, що поєднувалось з масовим використанням засобів терору (зброї, боєприпасів, вибухових речовин) та супроводжувалось закликами до порушення територіальної цілісності України.

Явно виражена та достатньо сформована терористична діяльність на території Луганської та Донецької областей України охопила:

планування, підготовку та проведення терористичних актів;

підбурювання місцевого населення до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів і цінностей у терористичних цілях;

організацію незаконних збройних формувань, організованих злочинних угруповань та організацій для вчинення терористичних актів; вербування, підготовку, озброєння та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму;

фінансування та інші способи підтримки тероризму.

Специфічною рисою терористичної діяльності є створення та існування неконтрольованих суспільством і державою злочинних організацій, незаконних збройних та воєнізованих формувань, які мають на озброєнні вогнепальну, вибухову й інші види зброї, засоби диверсії та військову техніку [3].

Незаконними є воєнізовані формування, створення яких заборонено Конституцією України, а також воєнізовані і збройні формування, не передбачені іншими законами України. Незаконними є й ті воєнізовані або збройні формування, які всупереч Конституції України та законам України створюються за рішеннями органів влади або органів місцевого самоврядування.

Протидія незаконним збройним формуванням в зоні проведення антитерористичної операції передбачає насамперед проведення низки заходів, спрямованих на своєчасне виявлення і вивчення ознак терористичної діяльності.

В прикордонних підрозділах дієвим інструментом протидії незаконним збройним формуванням є оперативно-розшуковій діяльності [4], яка дозволяє вчасно отримувати оперативну інформацію та опрацювати пропозиції для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Відомо, що близько дев'яноста відсотків оперативної інформації в зоні проведення антитерористичної операції отримується з відкритих джерел.

Дослідження інформації з відкритих джерел про ситуації та суб'єкти стратегічного, оперативного або тактичного значення, які описують існуючі або найбільш вірогідні їх майбутні дії в певних ситуаціях дозволяє вчасно вжити превентивних заходів протидії терористичній діяльності незаконних збройних формувань.

Результат огляду передового досвіду провідних країн світу дозволив синтезувати з різноманітних методів дослідження інформації – розвідувальний аналіз для подальшого його використання в оперативно-розшуковій діяльності прикордонних підрозділів [5-10].

В процесі розвідувального аналізу вивчаються данні з подальшим перетворенням та представленням узагальнених результатів у зручному для використання вигляді, наприклад: графічному, табличному.

Результати розвідувального аналізу служать для керівництва прикордонними підрозділами з протидії терористичній діяльності, тактичного реагування на зміни обстановки й прийняття управлінських рішень щодо раціонального розподілу наявних ресурсів.

В залежності від ступеня аналізу і узагальнення інформації, відомості щодо терористичної діяльності незаконних збройних формувань поділяють на первинні дані та розвідувальні відомості [9; 10].

Первинні дані включають всю доступну об'єктивну інформацію у вигляді якісних та кількісних характеристик об'єктів уваги. Тут під об'єктом уваги слід розуміти діяльність незаконного збройного фор-

мування. Дані добути з використанням спеціальної техніки можуть являти собою документальні відомості про об'єкти уваги та результати вимірювання їх параметрів в цифровій або аналоговій формі на електронних носіях, а також у донесеннях.

Якість первинних даних, з точки зору можливості виявлення ознак діяльності незаконних збройних формувань залежить не лише від можливостей технічних засобів, а й від властивостей та стану цього об'єкту уваги, а також від умов отримання інформації (пори року і доби, рельєфу місцевості, дальності до об'єкту, умов погоди тощо).

Розвідувальні відомості отримуються в результаті вивчення первинних даних шляхом їх початкової та комплексної обробки.

Під розвідувальною інформацією (даними) в даному випадку слід вважати: відомості про незаконні збройні формування, організації, установи тощо, які добуваються під час проведення розвідувальних та контррозвідувальних заходів відповідно до поставлених завдань оперативно-розшукової діяльності прикордонних підрозділів [11]; усні або зафіксовані на матеріальних носіях відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії незаконних збройних формувань та окремих осіб, що загрожують національним інтересам, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони [12].

Результати початкової обробки даних (первинного аналізу), містять матеріали аналізу відомостей отриманих від одного джерела інформації (засобу оперативно-розшукової діяльності).

Достовірність оцінки джерела інформації та змісту розвідувальних даних здійснюється за відомим в оперативно-розшукових підрозділах Державної прикордонної служби України методом «4x4» [13].

У випадках, коли достовірність та повнота отриманих даних достатні для вирішення поставленого завдання, процес обробки інформації на цьому етапі закінчується і відпрацьовуються підсумкові розвідувальні відомості.

В інших випадках результатами подальшого аналізу є комплексна обробка відомостей отриманої від різних джерел і різними видами та засобами оперативно-розшукової діяльності.

В ході комплексного аналізу різнорідних відомостей, що належать до одного об'єкту уваги, здійснюється аналітичне визначення його характеристик та вивчається в логічній послідовності взаємозв'язок з іншими об'єктами уваги, при необхідності, виконується уточнення та узагальнення інформації.

Узагальнена розвідувальна інформація відображаються у розвідувальних зведеннях, донесеннях, довідках, аналітичних звітах та описах й інших звітних та довідково-інформаційних документах в залежності від категорії споживачів та форми звітностей.

Оперативно-розшукові підрозділи Державної прикордонної служби України у межах своїх повноважень на основі розвідувального аналізу розробляють аналітичні документи, як правило, для трьох основних категорій споживачів – для органів державної влади, вищого керівництва прикордонного відомства, взаємодіючих правоохоронних структур. Зміст, спрямованість, обсяг та ступінь деталізації або узагальнення інформації в цих документах визначаються згідно із запитамі конкретних споживачів. Узагальнена розвідувальна інформація являє собою кінцевий продукт оперативно-розшукової діяльності, який використовується в інтересах практичної діяльності державних органів, військових формувань та правоохоронних структур України.

Процес оперативно-розшукової діяльності прикордонних підрозділів щодо збору (добування) та обробки розвідувальних даних в зоні проведення антитерористичної операції включає наступну послідовність заходів [5-10]:

1. Постановка завдання оперативно-розшукової діяльності щодо отримання розвідувальних даних із зазначеної у завданні проблематики;

2. Моніторинг інформації та збір розвідувальних даних (здійснюється фактичний збір (добування) розвідувальної інформації з різних джерел інформації).

Моніторинг інформації здійснюється також шляхом відстеження та фіксації інформації з друкованих і електронних засобів масової інформації, електронних і паперових носіїв, відкритих оглядів і звітів,

опублікованих в Internet, в аудіо- і відео-форматах, щоденних видань тощо.

3. *Оцінка отриманих (добутих) розвідувальних даних* (здійснюється оцінка джерела та інформації як правило за критерієм достовірності). Слід зауважити, що джерело інформації та зміст отриманих від нього даних, оцінюються незалежно один від одного.

4. *Систематизація наявної інформації* – перетворення відомостей і даних в структурований за різними показниками формат для зручності використання.

5. *Проведення комплексного аналізу систематизованої інформації* – здійснюється експертиза наявної інформації для виявлення її важливості та значення властивих їй істотних особливостей, отримання нових даних про досліджуваній об'єкт уваги тощо.

Комплексний аналіз проводиться підрозділами оперативно-розшукової діяльності у формі аналітичного дослідження під час якого здійснюється опис структури проблеми, кількісних та якісних її параметрів, чинників, що їх обумовлюють [14], з використанням низки методів аналізу, а саме:

Статистичний аналіз – дозволяє здійснити вивчення та зіставлення отриманих розвідувальних даних між собою та з іншими даними, їх узагальнення. На основі системи ознак і характеристик у процесі аналітичного дослідження отримуються фактичні дані про діяльність незаконних збройних формувань та визначаються заходи протидії їм. В даному аналізі здійснюється зіставлення розрахованих статистичних показників з низкою інших даних для прийняття доцільних управлінських рішень.

Аналіз напрямів протиправної діяльності – застосовується для визначення методів та прийомів, тактики здійснення цієї діяльності. Даний аналіз може використовуватися для розбору важливих компонентів тієї чи іншої протиправної діяльності і дозволяє в більш простішій формі пояснювати складні процеси. Крім того, аналіз напрямів протиправної діяльності дозволяє порівнювати один вид протиправної діяльності з іншим і відстежити можливий між ними взаємозв'язок.

Аналіз зв'язків дозволяє виявляти і розглядати зв'язки між різними об'єктами уваги, особами та групами осіб, які беруть участь в протиправній діяльності, визначити яким чином ці зв'язки можуть впливати на виконання як поточної, так і довгострокової мети. Продуктами аналізу зв'язків можуть бути: діаграми, біографічні профілі, пропозиції та рекомендації для подальших дій. Як приклад, діаграма телефонних зв'язків незаконних збройних формувань в зоні проведення антитерористичної операції представлена на рис. 1.

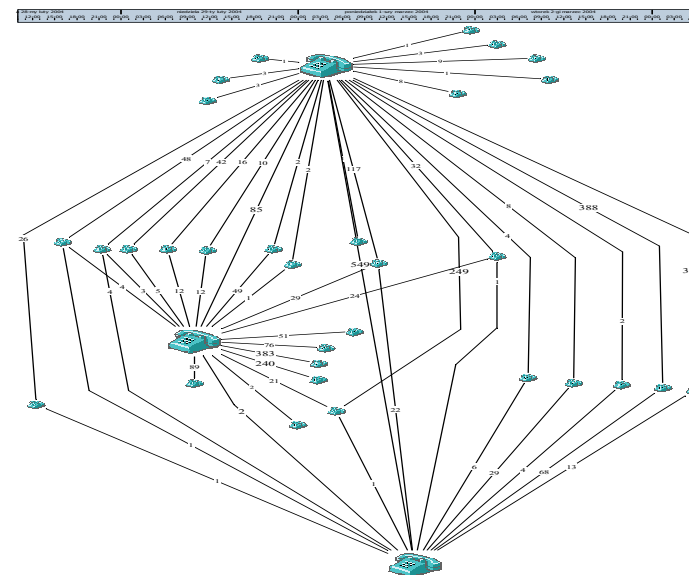

Рис. 1. Діаграма телефонних зв'язків незаконного збройного формування в зоні проведення антитерористичної операції

Аналіз подій дозволяє дослідити цикл: «інформація – рішення – вжиті заходи – нова інформація». Даний аналіз закладений в основу будь-яких управлінських рішень. Аналітичні дослідження з використанням даного аналізу зосереджується на відпрацюванні даних для формуванні управлінських рішень. Як правило, аналіз подій надає

корисний ресурс для деталізації і розбору прийнятих рішень, дозволяючи відповісти на запитання «що, коли і чому» і таким чином перевірити правильність кожної стадії процесу прийняття управлінських рішень.

Контент-аналіз – це вивчення зв'язків смислових одиниць письмової або усної форми (публікацій, тексту, розмов тощо) для визначення значень цих зв'язків, встановлення дійсних авторів, а також прихованого змісту інформації і тенденцій розвитку тої чи іншої події. Можливості контент-аналізу щодо детального і систематичного вивчення зв'язків смислових одиниць досить широкі. Даний аналіз дозволяє визначити процес виникнення події, особливості її опису, причетність певних осіб до об'єкту уваги тощо.

Аналіз каналів незаконного переміщення вантажів розглядає потоки і напрями руху ресурсів, товарів або послуг серед людей, компаній і організацій, географічних зон діяльності для визначення значення цієї діяльності. Такий аналіз може сприяти наприклад визначенню виду протиправної діяльності, ієрархію осіб, що приймають участь в організації та переміщенні товаропотоків через лінію розмежування в зоні проведення антитерористичної операції. За допомогою такого аналізу можна виявити і показати кінцевих користувачів протиправної діяльності або місцезнаходження незаконно отриманих доходів.

Аналіз розвитку події розглядає компоненти діяльності або подій для виявлення відмінностей і схожості між ними. Аналіз проводиться на різних рівнях під час аналітичного дослідження декількох подій, що сталися або відбуваються. Виявлені ознаки розвитку події можуть співпадати за часом, географією, учасниками, способами, методами та іншими чинниками. Ретельному вивченню підлягають інтервали часу за датою, днями тижня, кількістю днів між подіями і часом доби, коли події відбувалися. Географія може включати дослідження місць протиправної діяльності в зоні проведення антитерористичної операції. Крім того, даний аналіз дозволяє виявити причини і чинники, які сприяють розвитку події, явища або протиправної діяльності.

Описовий аналіз – дозволяє на основі письмового аналізу подій представити дані результатів оцінки характеру протиправної діяль-

---

ності, від яких, у свою чергу залежить формування висновків і пропозицій до управлінського рішення. Такий аналіз часто використовується при аналізі інформації, отриманої в процесі спостережень, прямого її моніторингу, письмових і усних розмов, публікацій.

Географічний аналіз збуту (розподілу) розглядає походження товарів (послуг, ресурсів) на певних географічних ділянках зони проведення антитерористичної операції для визначення особливостей і умов виникнення цих товарів, взаємозв'язку протиправної діяльності та районів її здійснення, сприятливих і несприятливих чинників.

Аналіз індикаторів (ознак) включає збір інформації і компіляцію аналізу подій, що дозволяє виявити особливості події, явища та їх ознаки, сприятливі скоєнню тих чи інших подій, що дозволяє надалі спрогнозувати розвиток цих подій, при створенні відповідних до цього умов.

Прогнозування – це опис майбутніх дій, розвитку подій, протиправної діяльності, сформований на основі ретроспективних даних та поточних тенденцій. Прогноз здійснюється як правило на основі кількісних, якісних або описових даних.

Аналіз телефонних зв'язків розглядає напрями інформаційного обміну, який здійснюється по телефонним каналам зв'язку, для виявлення взаємозв'язків між об'єктами уваги. Цей вид аналізу може обкреслити географічний діапазон залучених в мережу абонентів і розкрити нових або невідомих учасників телефонних розмов – пособників терористичної діяльності або членів незаконних збройних формувань.

В умовах антитерористичної операції під час оперативно-розшукової діяльності використовуються й інші сучасні методи аналізу розвідувальної інформації, які аналогічно методу аналізу телефонних зв'язків дозволяють здійснити аналіз інших типів і засобів електронного зв'язку (електронної пошти, аудіо- відео-мережевого зв'язку тощо).

Зазначений на даному етапі перелік методів аналізу не є вичерпним. В залежності від мети та змісту виконання поставлених завдань кожного аналітичного дослідження можуть застосовуватись й інші методи і підходи.

4. Узагальнення та представлення результатів аналітичного дослідження у зручному вигляді для прийняття управлінського рішення.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, зазначений процес дозволить застосувати можливості оперативно-розшукової діяльності, як ефективний інструмент протидії незаконним збройним формуванням в зоні проведення антитерористичної операції.

У подальших наукових дослідженнях слід зосередити увагу на дослідженні оперативно-розшукової діяльності органів (підрозділів) Державної прикордонної служби в умовах ускладнення обстановки.

Література

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 15 грудня 2005 року // Відомості Верховної Ради України (зі змінами згідно постанови Верховної Ради України № 630-VIII від 16.07.2015). – 2015. – № 39. – Ст. 375.

2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року // Відомості Верховної Ради України № 638-IV. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

3. Кримінальний кодекс України (ст. 187-6) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (зі змінами згідно постанови Верховної Ради України № 406-VII (406-18) від 04.07.2013). – 1992. – № 22. – Ст. 303.

5. Системы полицейской информации и разведки [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_1_Policing_4_ebook.pdf

6. Шреер Ф. Трансформирование разведывательных служб: как сделать их более сильными, динамичными, результативными и эффективными: Монография. – К.; Женева : Янтарь, 2011. – 305 с.

7. Crime analysis for problem solvers [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.cops.usdoj.gov/pdf/crimeanalysis60steps.pdf>.

8. Задачі розвідувального аналізу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://analytical.narod.ru/AI0110.htm>

9. Разведка с использованием открытых источников информации в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pentagonus.ru/publ/>

razvedka_s_ispolzovaniem_otkrytykh_istochnikov_informacii_v_ssha/80-1-0-614

10. Intelligence Community Directive (ICD 301), July 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dni.gov/electronic_reading_room/ICD_301.pdf.

11. Контрразведывательный словарь. – М. : Высшая красноезнаменная школа КГБ при СМ СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1978. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://counterintelligence.academic.ru/>.

12. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22 березня 2001 року // Відомості Верховної Ради України № N 2331-III. – 2001. – № 19. – Ст. 94.

13. Про затвердження Інструкції про порядок оцінки інформації за методом 4□4 : Наказ Адміністрації. ДПСУ № 44 від 19.01.2008 р. – К. : АДПСУ, 2008 р.

14. Про затвердження Інструкції про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами : Наказ Адміністрації. ДПСУ № 28 від 15.01.2008 р. – К. : АДПСУ, 2008. – С. 10.

Рецензент – доктор технічних наук, професор Андрощук О. С.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2015

Мазур В. Ю., Фарион О. Б. Оперативно-розыскная деятельность пограничных подразделений как инструмент противодействия незаконного вооруженного формирования в зоне проведения анти-террористической операции

Предложено научной подход применения возможностей оперативно-розыскной деятельности пограничных подразделений, как эффективный инструмент противодействия незаконным вооруженным формированием в зоне проведения антитеррористической операции.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, незаконное вооруженное формирование.*

Mazur V. Yu., Farion O. B. **Operational and investigative activity of border guard units as a means of combating illegal armed formations in the area of anti-terrorist operation**

The issues connected with study of the role of operational and investigative activity of border guard units as a means of combating illegal armed formations in the anti-terrorist operation area have been covered in the article.

Based on the analysis of criminal activity in Luhansk and Donetsk regions of Ukraine the factors of terrorist activity have been summarized. It has been determined that specific feature of terrorist activity is creation and existence of criminal organizations and illegal armed formations armed with firearms, explosives and other weapons, possessing means of sabotage and military equipment and which are controlled neither by society nor by the state.

The attention is focused on operational and investigative activities in the light of representing the mechanism for combating terrorism in operational and combat activities of law enforcement agencies of Ukraine in the area of antiterrorist operation.

A generalized mechanism of operational and investigative activity of border guard units in the field of collecting (gaining) and processing intelligence information related to activities of illegal armed formations in the area of anti-terrorist operation has been presented taking into consideration the study of scientific modern approach to terrorist activity counteraction.

A number of analytical methods have been considered which enabled to conduct a comprehensive analysis of systematic information about the activities of illegal armed formations. These methods include statistical analysis; analysis of the areas of illegal activity, analysis of relations and events, content analysis, analysis of situation development, descriptive analysis, geographical analysis of resources allocation (distribution), analysis of identifiers, analysis of telephone connections and analysis of channels of illegal cargo transportation across the demarcation line between controlled and uncontrolled territory of Ukraine.

The result of analytical study – illegal armed formations' telephone connections diagram in the area of anti-terrorist operations – has been presented. This analytical product of operational and investigative activity enabled us to establish the relationship between people and organizations involved in illegal armed formations activities; to detect common criminal signs of suspects who answered the monitored calls; to track and locate certain criminals.

The scientific approach proposed in the article allows using all possible options of operational and investigative activity of border units as effective means for combating illegal armed formations in the area of anti-terrorist operations.

Keywords: *operational and investigative activity, illegal armed formation.*